

Kun Miklós Jenő

A Mikszáth-családban találta meg életcélját, Pósa Lajos kitartásának köszönhetően lett ifjúsági író – 100 éve halt meg Mauks Kornélia

Alig három héttel a 68. születésnapja előtt, 1924. március 10-én, a horpácsi Mikszáth-kúrián értek véget a már ágyhoz kötött nagybeteg Mauks Kornélia szenvedései. Az emléket idéző ifj. Mikszáth Kálmánné szerint Nelka néni azok közül való volt, akik visszaadják az ember hitét az emberi jóságban, mert jó volt a szó legteljesebb értelmében. Szerette a vidámságot, a tréfát, a nevetést, a fiatalságot, a gyermekeket. Szerette a mások életében mindazt, ami neki meg nem adatott... Utolsó szava »Jézus« volt.

Mauks K. In: Mikszáth Kálmánné visszaemlékezései, 1922 — Kiss Lajos rajza. In: Az Én Újságom, 1895/24. 379. (Fotók: KMJ)

Iskolái befejeztével szülei birtokán gazdálkodott, édesapja önhibáján kívül bekövetkezett csődje után éveken át nővérel együtt fáradozva a gazdaság romjainak megmentésén.

Férjhez mehetett volna sokszor, de egy fiatalkori gyöngéd köteléke miatt hajadon maradt. Akit szeretett, hajlíthatatlan katolikus volt, ő pedig evangélikus. Egyikük sem engedett... Magányosan élték le életüket, távol egymástól, mégis hűségben egymás iránt.

Testvérei közül nővérel, Mikszáth Kálmánné Mauks Ilonával volt a legszorosabb kapcsolata: közös szenvedések, közös örömök és bánatok emléke kötötte össze lelküket. Baj, betegség esetén náluk termelt Mohoráról, segített tettel, szóval: a Mikszáth-családban találta meg életcélját. A fiaikat sajátjaként szerette, a gyerekek sosem tudtak betelni meséivel. Mikszáth írta később, hogy „... a porontyaim annak idején igen jól mulattak e történeteken és úgy hallgattak, de úgy hallgattak tátott szájjal és nyitott merev szemecskékkal, hogy a pilláik se mozdultak... Hát még a díj? Minden meséért kapott egy-egy csókot; ha nagyon szép volt a mese, két vagy három csókot mindenikért.”

Nagy műveltségű, élénk szellemű sógornőjét Mikszáth különösen becsülte, adott a véleményére. Nelka olykor saját maga gyűjtögette anekdotákkal, falusi történetekkel, fabulákkal szórakoztatta sógorát, aki ezekből műveiben sokat hasznosított is. A nagy palócról írt visszaemlékezései becses adalékok a Mikszáth-kutatás számára.

Szerény anyagi helyzete mellett is mindig talált rá módot, hogy adjon, hogy másokon segítsen. Egy esetet éppen az a gyermeklap örökített meg, amelyben tizenhét évvel korábban írói útjára indult. Az 1908-as nemesradnóti nagy tűzvész károsultjainak javára, Pósa Lajos fölhívására megindult országos adakozás egyik gyűjtőívén, a felejthetetlen Tolnay Klári nagyszüleinek vagy éppen a Borovszky-féle megyemonográfia munkatársának, Farkas Pál tanár-költő-folkloristának a neve mellett ott találjuk Mauks Kornéliáét is. (Utóbb maradék kis vagyontársa elűszött a hadikölcsönön.)

Már a Mikszáth-unokák szaladoztak körülötte Horpácson, amikor Rubinyi Mózessel ^[1] beszélgetve, megragadó szavakkal idézte föl irodalmi működésének kezdetét, írói pályájának kialakulását:

„Soha, egy percig sem gondoltam arra, hogy író leszek belőlem! Boldog emlékü sógorom nagy irodalmi sikerei bennünket boldoggá tettek s mi a sok fájdalmas küszködés után megnyugodva láttuk nővéremmel, Ilonkával, az ő tüneményes írói érvényesülését. Nem biz én, tán még jól, helyesen írni sem tudtam. Az egész költői munkásságom annyiból állt, hogy ott ültem az én drága kis öcsikéim, a Mikszáth-fiúk, a Laci [Kálmán László] meg a Berci [Albert] ágyánál s mondtam nekik mesét, altatót, mulattatót, már ahogy jött.

Akkoriban egy szerény, kedves, egyszerű fiatalember járt Mikszáthékhoz, így mutatkozott be: Pósa Lajos, Az Én Újságom szerkesztője. Valahogy egyszer meghallgatta a mesémet s azt mondta, írjam le, közölni szeretné az újságjában. Mosolyogtam a naiv fiatalemberen. Hogy én írjak, aztán író legyek? Érett korban ott kezdjem, ahol a kis iskolatáskás lányok? Már hogysisne! Aztán meg olyan furcsa tekerős szabályai vannak annak az írásnak: egyszer két betű, egyszer egy. Már úgy elgondolni a szép történetet, a lélekben kimódolni, nem mondom. De leírni, nem...! Azt csak bízzuk a Kálmán sógorra, az írást nálánál jobban úgyse tudja senki.

Pósa azonban az egyszerű, de egyakarátú ember szívósságával nógatott, sürgetett, végre meguntam s nekiláttam az egyik mese leírásának. No, gondoltam, majd megbánja a derék ember, ha meglátja. Bizony nem bánta meg, az első mese oly jól sikerült, hogy Pósa a többit is kérte, sőt magam is kedvet kaptam, írtam újakat is, főleg a Magyar Lányokba, hol igen megszerették az írásaimat...

Első nagyobb könyvem, *A regényhősnők*, különösen mély hatást tett. Ebben – maga jól tudja – Mikszáth ifjúságának édesbús történetét mondtam el, ami annyit jelent, hogy a mi ifjúságunkét, Ilonka nővéremét, meg az enyémet. Igen szerették a *Fehér Rózsát* is, azokat a meséket, melyeket az öcskösöknek meséltem s melyekhez Mikszáth írt előszót. Ezt a könyvemet ma is nagyon szeretem, de úgy elfogyott, hogy a magam számára sem bírok egy példányt felkutatni. *A Tarnakeőy-család*-ról is sokat beszéltek az én ifjú kis leánytársaim. (...)

Egyszer a jeles Táborinének ^[2] valami holmit küldtünk egy kosárban. A kosarat Táboriné telve küldte vissza: levelekkel volt tele a kosár, melyek mind írásaimra vonatkoztak.

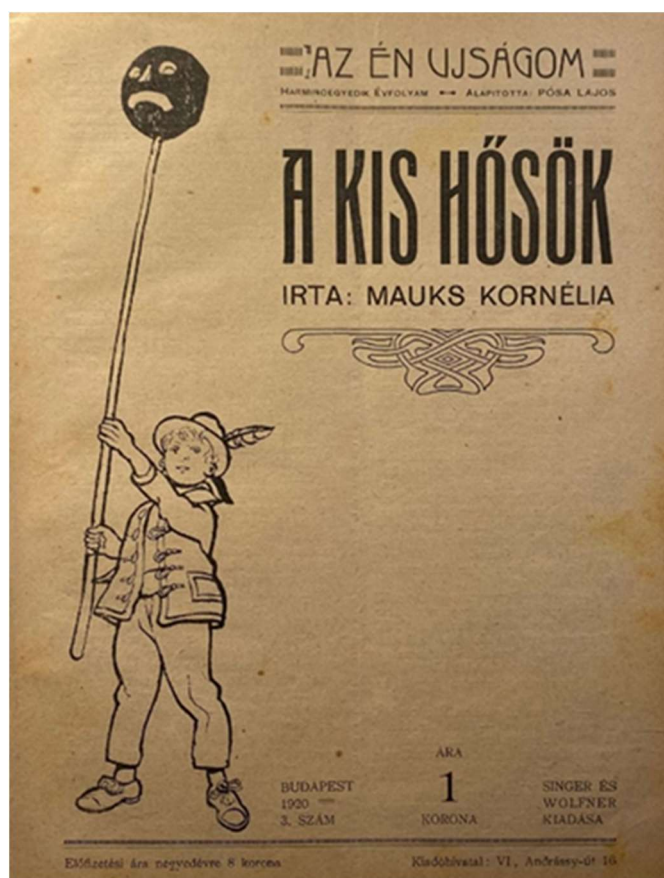
Íme, látja, így lettem én író. És ezt annak a szegény Pósnak köszönhetem.

Érdekes, hogy Mikszáth engem soha írásra nem buzdított. Csak mikor már kedvelték a dolgaimat, akkor mondotta egyszer: »Csak arra ügyeljen fiam, Nelka, hogy az elbeszélésben a point [poén] meglegyen, mert a point, az a fő...«

Az első nyomtatásban megjelent írását (*Hattyú lovag*, 1891/18.) még huszonnégy követte Az Én Újságomban, köztük a Filléres Könyvtár sorozatban is megjelent *Hamupipőke*, *A nap leánya*, *A kis hősök*, *A virágok harca* vagy a Mikszáth Lacikának ajánlott első meséskönyvében is olvasható *Levente vitéz*, *A selyemszövő takács* stb. A meséskönyvről az őt szüntelen biztató Pósa Lajos közölt beharangozót: „Kornélia néni, Az Én Újságom szorgalmas munkatársa *Meseország* című könyvével lép föl. Nógrád-megye hegyes-völgyes vidékén szedte össze tündérmeséit és történeteit. Meghallgatta a patakot: mit csörög; meghallgatta a dalos madarat: mit énekel és leírta a gyermekeknek. Zúgó erdő, pillangós mező az ő meséinek, történeteinek a szülőföldje.”

„A jó Kornélia néni annyi közvetlen egyszerűséggel szólaltatja meg a maga mesebeli vitézeit és szépséges kisasszonyait, amennyire csak az képes, aki a gyermek gondolkozását és fogalmi körét alaposan ismeri” – méltatta a díszes kiadvány szerzőjét a Fővárosi Lapok bírálója.

Még *Zörgő harasztok* c. kötete is több, Az Én Újságomban közölt történetet tartalmaz: *Tréfa Jóska*, *A nagymama karosszéke*, *A három árboc*, a később a Magyar Lányokban továbbírt *Timúr* stb.

Az Én Újságomban 1896-ban (22–24. sz.) megjelent *A kis hősök* c. történelmi elbeszélés újraközlésének címlapja, 1920/3. (Forrás: adt.arcanum.com/hu) — *A Zörgő harasztok* c. meséskönyv kötetstáblája (Fotó: KMJ)

Már ismert meseíróként tűnt föl neve a Pesti Napló gyermekrovatóban (1894, 1897), majd az új évszázadban a szinte írói otthonává lett Magyar Lányokban (1897). Szerzői között köszönthette Az Újság (1906/07), a Jó Pajtás (1913/14), valamint annak terjedelmes almanachja is (1910).

Írásait – bárhol jelentek is meg –, a gyermekifjúság mindig lelkesen fogadta: ezt mutatják a lapok postarovatai. Ízelítőül egy Sebők Zsigmondtól való tréfás válaszüzenet, a Jó Pajtásban:^[3]

„A tekintetes úrnak megmutattam a leveleteket, melyben írjátok, hogy nektek nagyon tetszik Dörmögő Dömötör szerencséje, mert érdekes és *cicces*. A jeles kötéláncos szörnyen rázta a fejét, hogy mi az a *cicces*? De megmagyaráztam, hogy ez alighanem tollhiba és *vicces* akar lenni, amire jókedvű lett és azt mondta, hogy ti igen cedvesek, azaz hogy kedvesek vagytok. De megmutattam ám a leveleteket Mauks Kornélia néninek is, hogy az *Egy kis vasláda története* is mennyire tetszik nektek és ő azt izeni, hogy csókoltat benneteket. Ez pedig már se nem cicc, se nem vicc, hanem nagy kitüntetés! Úgy bizony.”

A mesemondóból lett író a túlfoglalkoztatás csapdáját szerencsésen elkerülte, teljesítménye ezért is egyenletes, voltaképpen hullámvölgyek nélküli. Köteteiről általában a kritika is kedvezően szólt.

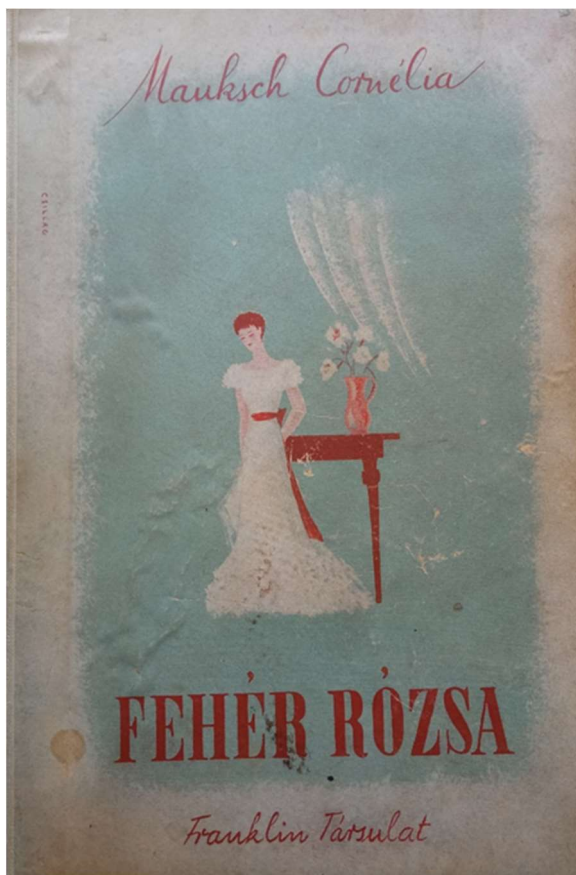
A Zörgő harasztok meséiben itt-ott megmutatkozó írástechnikai hiányosságaiért, melyek a jó szemű Havas Irma figyelmét sem kerülték el (akkoriban a kiadók nemigen foglalkoztattak nyelvi lektort), bőven kárpótolják az olvasót Mauks Kornélia írói erényei, melyeket szintén e könyve kapcsán, egy másik, sajnos névtelenségben maradt bíráló ekképp foglalt össze:

„A [történetké] legtöbbje... a való élet mezején mozog, abban a kis világban, melyben a gyermek a maga külön életét éli, csakhogy e világot benépesíti a gyermek képzeletének azokkal az alakjaival, melyek álmiaihoz hasonlóvá varázsolják ezt a rejtelmes birodalmat. Nem rontja a gyermek hangulatát erőszakos erkölcsi oktatásokkal, a mesék magukban hordják azokat a tanulságokat, melyeknek hangsúlyozása az író előtt fontosnak látszik, s így hatásuk erősebb, elevenebb, mint a didaktikus fontoskodásé. A női lélek gyengédsége olyan hangokat talált e könyvben, melyek csak a gyermek igaz szeretetéből fakadhatnak, s így bizonyos, hogy meg is találják a visszhangot ott, ahol megszólalnak: a kicsinyek közt.” – Lényeglátó gondolatok, az írói egyéniség tökéletes jellemzése.

Fehér Rózsa és egyéb történetek c., *A Tarnakeőy-család*, *Száraz rózsák*, *Nagyanyám emlékeiből*, *Megfoghatatlan történetek*, *Az ezredes leánya*, *Az ellenségek*, *A hétfalusi tiszteletes úr leányai*, *Egy kővé vált ország*, *Petky Anna rozsmaringjai*, *A zöld papagáj* c. munkáit is fölölölő kötetét a Magyar Nemzet kritikusa így értékelte:

„Nem fantasztikus mesék vannak ebben a könyvben, hanem a magyar társadalmi életből, többnyire a szabadságharc idejéből vett történetek, köztük egy kis regény is, a Fehér Rózsa s egytől-egyig írójuk meleg szívéről, nagy megfigyelőképességéről, erős magyarságáról és finom művészi érzékéről tesznek tanúságot. Nagyobb lányaink kezébe jobb könyvet nem igen adhatunk a Mauksch Cornélia könyvénél.”

„Olyan könyv a Mauksch Cornélia könyve, amilyenre réges-régen szüksége van éppen nagy lányok számára való olvasmányokban nagyon, de nagyon szegény irodalmunknak” – vélekedett ugyanerről a kötetéről a Néptanítók Lapja recenzense.

A *Fehér Rózsa* első kiadásának kötéstáblája — *Olvasó lány*. Forrás: Az Én Újságom, 1907/40. 217. (Fotók: KMJ)

Halálakor az irodalom nevében Tutsek Anna búcsúztatta:

„...Hogy ki volt Mauks Kornélia, az író, azt a Magyar Lányok olvasói nagyon jól tudják. Melegszívű, ragyogó fantáziájú elbeszélő, aki ide, a mi lapunkba írta legszebb dolgait. Mert ifjúsági író volt szívvel-lélekkel, aki szerette és megértette a fiatal leánylelket és igaz örömmel és szeretettel irt nekik.

De hogy ki volt Mauks Kornélia, az ember, azt csak azok tudják, akik oly szerencsések voltak személyesen ismerni őt, akik látták őt otthon, családi körben, az övéi közt, és akik ismerték életét és egyéniségét és az ő páratlan, angyali jó szívét.

Mauks Kornélia nemcsak írásai révén vonult be az irodalomtörténetbe, hanem a Mikszáth Kálmán és családja iránt való önfeláldozó szeretete révén is, aki egész életét csak hozzátartozóinak gondoskodásában, örömeinek és bánatának megértő megosztásában élte le. (...)

A családján kívül az irodalmat szerette legjobban. Az ő szemében a jó író, a jó könyv mindenképp fölé állt a legnagyobb beccsel bírt.

Úgy is tekintette az írást, mint valami nagy, komoly, majdnem szent dolgot és soha másképpen, mint igaz áhítattal nem vette kezébe a tollat. Írásaiba beletette egész szívét, egész lelkét, s talán azért is lett igazi ifjúsági író, főleg fiatal leányok írója, mert oly tisztán, oly becsületesen, oly nemesen, annyi lelki nobilitással írt – éppen úgy, amiképpen gondolkozott, és amiképpen élt...

A mi gyászunk, a mi veszteségünk kétszeres, mert nemcsak a legjobb, leghűségesebb barátot, hanem lapunk egyik legkiválóbb munkatársát is veszítettük el.

Itt jelent meg az oly kedvelt *Fehér Rózsa*, *Az ezredes leánya*, *A regényhősnők*, *A kálosi malom regénye*, *Találkozás hat év múlva*, *Az ellenségek* és sok-sok kisebb elbeszélése, szép meséje.”

A korának legrangosabb gyermeklapjaiban publikáló Mauks Kornélia meséi és lányregényei új kiadások híján, a nevével együtt feledésbe merültek. Hogy a változó irodalmi ízlés mellett ebben mennyi része volt az iskolai ifjúsági könyvtárak állományát érintő kommunista dűlésnek, s mennyi a gyermekirodalom-gondozók érdektelenségének, már egy másik történet...

Sajnálatos, hogy Mauks Kornélia emléke még szűkebb pátriájában is elhalványult. Legalábbis az e sorok írásakor böngészett, Mohorával közvetlenül kapcsolatos weboldalak^[4] nem említik őt a faluhoz kötődő híres emberek között, holott a korának leányvilága által körülrajongott írónő Mohora szülötte, élete nagy részében ott élt, s ott folytatta hasznos irodalmi tevékenységét is, amivel jócskán rászolgált faluja mindenkori lakóinak – a jelek szerint hiányzó – megbecsülésére. Úgy tűnik, hogy míg Mauks Ilona emlékét – nagyon helyesen! – kegyelettel őrzik, a vele azonos műveltségű, íróként és emlékiróként is komoly érdemeket szerzett hűgára ügyet sem vetnek.

Pósa Lajos A szerkesztő bácsi postája c. rovatán keresztül állandó összeköttetést tartott fenn a gyermekvilággal, de itt levelezgetett az íróársakkal is. Egy alkalommal a következő üzenetet írta „Kornélia néni”-nek: „A koszorús baba megérkezett. Aranyos kis jószág. Nemsokára bemutatom Az Én Újságom kis olvasóinak.”

A lap legközelebbi számában már olvashatták is a gyerekek a kedves tavaszköszöntőt.

A századforduló egyik legkedveltebb ifjúsági írónőjére emlékezve, jó szívvel ajánlom e miniatűr remeklését:

KOSZORÚS PIROSKA

– Hogy van az, Mariska, hogy a kis virágok megérik a tavasz közeledését és így kinyílnak?

– Úgy van az, Piroskám, hogy mikor az áldott jó napocska megsajnálja a didergő fákat, füvecskéket, kibocsát egy pár meleg sugarat.

Télapó ezt nem tűrheti, összeszedi hát elszakadozott hópalástja rongyait és a legmagasabb hegy-csúcsokon keres lakást.

Öccse azonban, a dühös szélkirály nem olyan könnyen nyugszik meg. Zúgva-bömbölve rohan végig erdőkön, mezőkön, felkorbácsolja a tengert, felforgatja a hajókat és csak aztán húzódik vissza sötét barlangjába.

Mikor ezt észreveszik a tenger túlsó partján a fecskék: tudják, hogy most már a napocska melegebb, rögtön hazajönnek, és vígan csicseregve keresik fel régi fészüküket, az ismerős mezőket és kerteket.

Ekkor a kíváncsi kis ibolya kidugja fejcskáját a haraszt alól, szettekint kék szemével és illatával betölti a levegőt.

Ez az illat aztán kicsalja a méhecskéket a köpüből, felkeresik az ibolyát és így zümmögnek:

*Kis ibolya,
Szépen kérünk,
Egy kis mézet
Adsz-e nekünk?*

A kis ibolya vidáman mosolyog, és ezt feleli:

*Hogyne adnék,
Kis méhecském!
Tessék, itt van
A mézecsském!*

Ezt meghallják a virágok és lassan-lassan egymás után mind kezdenek kibújni a földből.

Mikor ezt észreveszi a falevelek alatt a kis pille, kibontja fehér szárnyacskáit, eső és szél ellen valamelyik viragtól menedéket kér.

De nem sokáig marad egy helyen a nyughatatlan kis pille, odább repül, felkölti a liliumot, a rózsát, a violát, mindenütt ezt suttozja:

*Ébredjetek,
Szép virágok,
Harmateső
Hulljon rátok! ^[5]*

Látod, kicsikém – folytatta tovább Mariska –, most már mind felkelnek a virágok, egy-két szálat ha leszakítunk, nem bánják, többet sőt szebbet hajtanak újra.

Azért hadd tegyem fel kis fejcskédre ezt a koszorút. Örülj neki, amint örülünk mindnyájan ennek a szép áldott tavasznak, Piroskám.

(Az Én Újságom, 1893/17.)

Ugyan melyik leányka ne örülne ma is egy ilyen szép mesének?

Jegyzetek:

1. Rubinyi Mózes (1881–1965): irodalomtörténész, nyelvész. Fő kutatási területe Mikszáth Kálmán írásművészete volt. Sajtó alá rendezte Mikszáth irodalmi hagyatékát és Mikszáth Kálmánné visszaemlékezéseit, valamint Mauks Kornélia, először a Magyar Lányokban (1903/19–26.) megjelent *A borzvári kastély titka* c. regényét, melyet előszóval is ellátott.

2. Tábori Róbert második felesége, Tutsek Anna, a Magyar Lányok szerkesztője. A neves író és lapszerkesztő első felesége – Tábori Piroška ifjúági író édesanyja – a gyógyíthatatlan betegségben fiatalon elhunyt Engel /Elek/ Eugénia (1862–1900) volt: korai haláláig Az Én Újságom állandó szerzője, Tábori Róbertné néven. (Eugénia húga, Irma, Zempléni P. Gyuláné író és műfordító).

3. Sebők Zsigmond kezdettől Az Én Újságom állandó szerzője volt, ott írta Mackó úr-féle medvetörténeteit (1891–1906 között 9 sorozat). 1909 őszén, Benedek Elekkel megindította Jó Pajtás c. gyermeklapot, ahol Mackó tekintetes úr mint Dörmögő Dörmötör folytatta kalandjait.

4. <https://mohora.hu/> — <http://www.ipoly-taj.hu/Mohora/hires.html> — <https://hu.wikipedia.org/wiki/Mohora> — <http://www.palocok.com/hu/article/56/mohora>

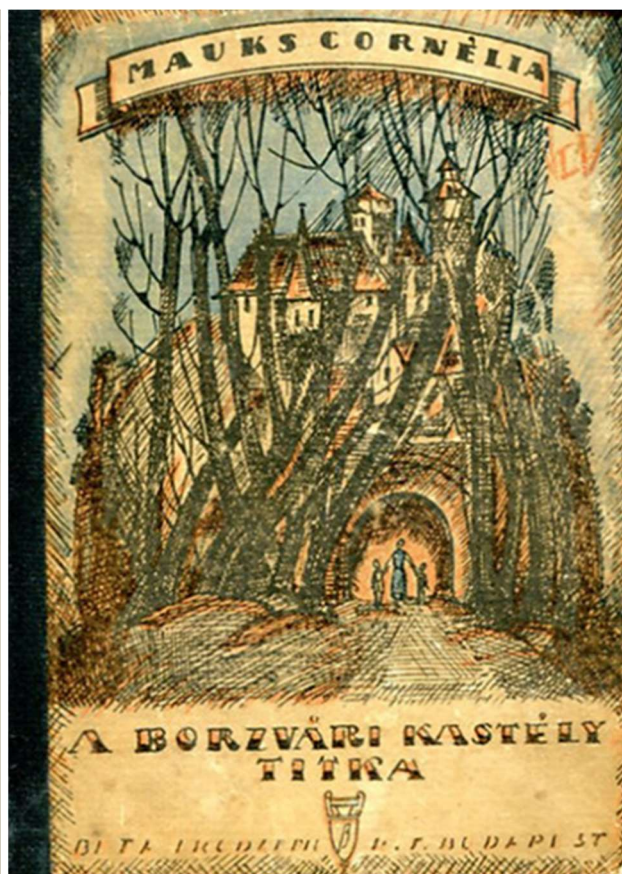
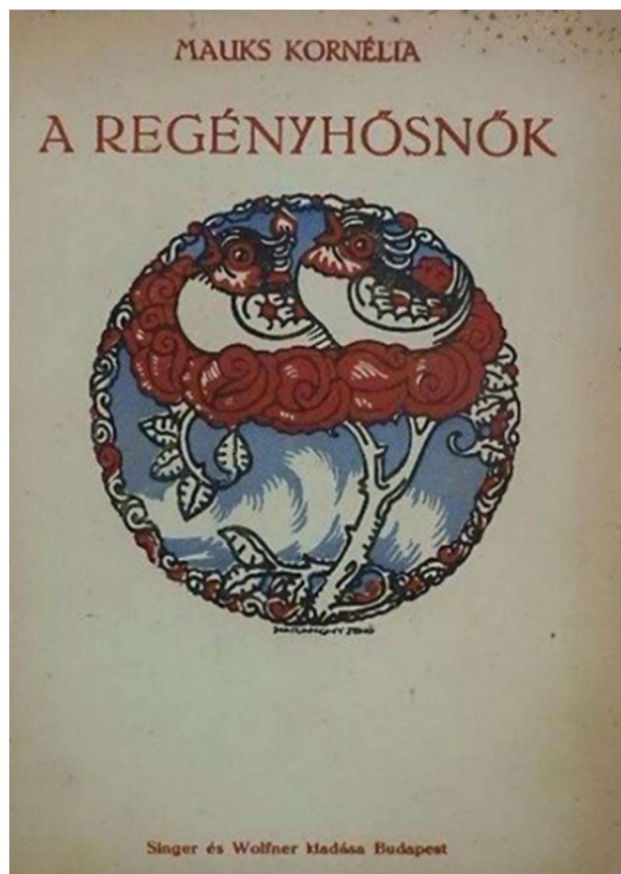
5. A versike első két szaka, *A kis méh* címmel, megváltoztatott kezdősorral (Piros rózsza), megjelent a Kiss Áron–Péterfy Sándor–Pósa Lajos–Tihanyi Ágost-féle óvodásantológiában is (*Verses könyv*, 1893. 71.).

Források, fölhasznált irodalom:

A szerkesztő bácsi postája. (Kornélia néni.) Az *Én Újságom*, 1893/16. 256. — Új könyvek. (Meseország.) Az *Én Újságom*, 1893/51. 396. — Meseország. Írta Kornélia néni. Fővárosi Lapok, 1893/352. 2919. név nélkül — Mikszáth Kálmán: Előszó. In: Mauksch Kornélia: *Fehér Rózsa és egyéb történetek*, 1905 [1904] — Új könyvek. *Fehér Rózsa és egyéb történetek*. Magyar Nemzet, 1904/312. 8. név nélkül — Irodalom. *Fehér Rózsa és egyéb történetek*. Néptanítók Lapja, 1905/2. 13. név nélkül — Adakozás. Az *Én Újságom*, 1908/39. 207. (Mészöly Ilonka gyűjtőívén) — Könyvesház: Zörgő harasztok. Az *Ujság*, 1908/304. 36. név nélkül — Könyvesház: Zörgő harasztok. Néptanítók Lapja, 1909/24. 8. H. I. [Havas Irma] — A szerkesztő üzenetei. (Heller Klári és Gyuszi.) *Jó Pajtás*, 1914/26. 431. — Rubinyi Mózes: Mauks Kornélia: *Képek Mikszáth életéből*. Magyar Figyelő, 1918/1. 655–656. — Rubinyi Mózes: Mauks Cornéliánál. *Új Idők*, 1922/3. 59–60. — Tutsek Anna: †Mauks Kornélia. Magyar Lányok 1924/10. 151. — Ifj. Mikszáth Kálmán: Emlékezés Nelka nénire. Budapesti Hírlap, 1924/79. 2. — Iskolai ifjúsági könyvtárak átrendezése és selejtezése, 1284-I-4 1950. IV. VKM. sz. rendelet. Köznevelés, 1950/5. 19–24. — Ruffy Péter: Ifj. Mikszáth Kálmán – Mikszáth Kálmánról. Magyar Nemzet, 1960/198. 10. — Kun Miklós Jenő: Adalékok a Mikszáth-család és Pósa Lajos kapcsolatához – Fókuszban Az *Én Újságom*. Palócföld, 2022/4. 61–76.

Mauks Kornélia könyv alakban megjelent művei:

Meseország. 1894 [1893] — A kis hősök, Hamupipóke, A nap leánya. 1899 (Filléres Könyvtár 68.), Új borítékiadás 1925; 1932 — A virágok harca. In: *Virágregék*. 1899 (Filléres Könyvtár 69.) — *Fehér Rózsa és egyéb történetek*. 1905 [1904]; 2. k.a. 1917; 3. k.a. 1924 — *Zörgő harasztok*. 1909 [1908] — *A regényhősnők*. 1914 [1913] — *Képek Mikszáth Kálmán életéből*. 1918 (Magyar Könyvtár 887–88.) — Mikszáth Kálmánról sógornője. 1921 (Olcsó Könyvtár 2019–25.) — *A borzvári kastély titka*, *A Pálfalusiak*, *Timúr*. 1924 [posztumusz] — *Sógorom*, Mikszáth Kálmán. 2022 [Az 1918-as és 1921-es füzetek közös kötetbe szerkesztve]

A regényhősnők c. lányregény kötéstáblája (Fotó: KMJ) — *A borzvári kastély titka* c. lányregény kötéstáblája (Forrás: bookline.hu)

Felvidek.ma / 2024.03.10.